

3 SENYORES I UN SENYOR

Romi Porredon

No. No us penseu pas que aquest article vagi sobre televisió. Però és cert que el títol fa pensar en aquell programa d'entrevistes de to distès i amb força audiència que TV3 inicià l'any 1993 on les tres periodistes Fina Brunet, Gemma Nierga i Susanna Griso presentaven el perfil humà i quotidià d'un personatge masculí popular que, durant l'entrevista, havia de demostrar alguna de les seves habilitats.

Però sí. El text sí que va de 'tres senyores i un senyor', tots ells personatges importants que han deixat un llegat impagable a la llengua i a la cultura d'aquest nostre petit però immens país. Perquè, com acostuma a passar, aquest any 2016 està replet d'efemèrides rellevants i vet aquí que n'hem triat quatre de rellevants: *tres senyores i un senyor*.

Tot un senyor

I comencem pel senyor, ja que es tracta de la commemoració més llunyana en el temps: *la mort de Ramon Llull ara fa set-cents anys*.

Ramon Llull [1232–1316] és un dels escriptors i pensadors més destacats de l'Edat Mitjana. I no sols ho és dels

territoris de parla catalana, sinó de tota la tradició europea. Els seus amplis interessos van afavorir que fes aportacions remarcables en tots els àmbits del saber de la seva època, que van des de la filosofia i la teologia, fins al dret, la medicina, l'astronomia, la retòrica o la lògica. I és que Llull, per mitjà del seu avançat sistema de pensament anomenat *Ars magna*, ens ensenya que la realitat es mou i que tots els elements de l'existència estan connectats. A la vegada, és autor d'una sòlida obra literària de més de 250 llibres escrits en català, llatí i àrab, que se situa just als inicis de la tradició literària catalana i que inclou títols emblemàtics com el *Llibre de contemplació en Déu*, el *Blanquerna* –amb el *Llibre d'amic e amat*–, el *Llibre de les bèsties* o el *Llibre del gentil*.

Les inquietuds intel·lectuals de Llull el van portar a innovar en nombrosos camps. Actualment se'l considera un precedent, el més reulat, de l'actual combinatòria informàtica, i així mateix de la teoria del vot i els sistemes electorals, o bé del diàleg interreligiós, amb una atenció especial en el diàleg amb el món musulmà i el contacte de religions, avui encara tan necessaris.

Viatger infatigable, compromès tothora amb l'objectiu que dóna sentit a la seva vida i que sempre troba en la paraula l'instrument per a recuperar la pau i l'entesa entre els homes.

La seva obra és coneguda, i reconeguda, en l'àmbit universitari, i compta amb un gran reconeixement internacional, però –paradoxalment– no es correspon amb el poc coneixement que en té el públic català, que és el seu públic natural. Per això la Generalitat de Catalunya juntament amb l'Institut Ramon Llull i el Govern de les Illes Balears han endegat l'Any Llull 2015-2016 amb la intenció clara de difondre l'obra i el personatge més enllà del clos de la universitat i de la discussió erudita, impulsant iniciatives que aproximïn Llull al públic general, perquè és imprescindible explicar el pes i la importància que ha tingut al llarg dels segles el nostre català universal més antic i el paper que encara avui pot exercir.

Un tast de Llull

Una de les obres més conegudes de Llull és *El llibre de les bèsties*, la setena part del *Llibre de meravelles*, on Fèlix, el protagonista, és un pelegrí que va caminant pel món i es “meravella” de totes les coses extraordinàries que veu, tant si són bones com dolentes. Fèlix, durant el seu viatge, arriba a un lloc on els animals estant elegint un ‘rei’. I aquí comença *El llibre de les bèsties*, on la protagonista és una guineu petita i malvada que, amb trampes i traïcions, enganya totes les altres bèsties i només busca treure'n benefici propi. I encara que Ramon Llull sembla que parli d'animals, en realitat té una altra intenció: criticar el comportament dels humans. Per això, al final de la història, Fèlix

Retrat de Ramon Llull. Ricard Ankermann (1870)

porta el llibre a un rei, perquè, llegint-lo, pugui triar bons consellers i governar bé.

Vegem ara una petita mostra de les males arts de la guineu, darrere la qual s'hi amaga l'astúcia i l'habilitat mental, símbol de la nova classe social temuda per la noblesa medieval: la burgesia.

Molt contrarià a la guineu i als seus companys no ésser del consell del rei, i des d'aquell moment la guineu, en el seu interior, va concebre la traïció i desitjà la mort del rei. Digué a l'elefant:

–"D'ara endavant hi haurà gran enemistat entre les bèsties carnívores i les herbívores, car el rei i els seus consellers mengen carn i vosaltres no

teniu en el consell cap bèstia que sigui de la vostra naturalesa que mantingui el vostre dret.”

L'elefant va respondre que tenia l'esperança que la serp i el gall defensarien els seus drets en la cort del rei ja que no eren animals carnívors.

Va respondre la guineu i digué que en una terra hi havia un cristià que tenia un sarraí del qual es fiava molt i a qui donava molts de plaers; però el sarraí, que per llei li era contrari, no li podia tenir afecte sinó que pensava tots els dies com el podria matar.

–“I per això, senyor elefant –digué la guineu–, la serp i el gall són de llinatge tan estrany al vostre i al dels vostres companys que, encara que no mengin carn, no us en fieu i tingueu com a cosa segura que consentiran tot el que perjudiqui a vós i als vostres companys.”

Un altre dels llibres més coneguts de Lluïl és *Blanquerna*, una mena de novel·la on s'explica la vida d'aquest ermità, Blanquerna, que després de ser nomenat primer bisbe, després cardenal, i finalment papa de Roma gràcies a la seva bondat i intel·ligència, al final abdica i torna a la vida senzilla de la seva ermita, que és on troba en realitat la pau i la felicitat de Déu. Tota una lliçó per a reis i bisbes poderosos, oi?

Dins del *Blanquerna*, hi ha una de les obres més famoses de Lluïl, de la qual molts cantautors i poetes n'han fet versions i cançons. Fins i tot s'ha dit que és un dels llibres més bonics de la “poesia lírica universal”. Es tracta del *Llibre d'Amic i Amat*, un recull de 365 pensaments reli-

giosos i místics, un per cada dia de l'any, en forma de diàleg entre dos enamorats, és a dir com un llibre d'amor trobadoresc, però dedicat a Déu. Això no ho havia fet ningú, al segle XIII!

Vegem-ne una tria:

- *Digues, amic –digué l'Amat–: tindràs paciència si et doblo les penes? –Sí, si em doubles el meu amor.*

- *Digueren a l'Amic: –D'on vens? –Vinc del meu Amat. –On vas? –Vaig al meu Amat. –Quan tornaràs? –Estaré amb el meu Amat. –Quan temps estaràs amb el teu Amat? –Tant temps com posaré en ell els meus pensaments.*

- *Cantava l'ocell en el jardí de l'Amat. Vingué l'Amic i digué a l'ocell: –Si no ens entenem amb el llenguatge, entenguem-nos amb l'amor; car en el teu cant es representa als meus ulls, el meu Amat.*

- *–Digues, foll: tens diners? Respongué: –Tinc l'Amat. –Tens vil·les, i castells, i ciutats, comtats o ducats? Respongué: –Tinc amors, pensaments, plors, desitjos, treballs, penes, que són millors que imperis o reialmes.*

De debò, Ramon Lluïl és un dels pensadors més profunds de tots els temps.

I tres senyores

Aquest any 2016 es compleixen els 50 anys de la mort de **Víctor Català** (26 gener 1966) i els 25 de la de **Montserrat Roig** (10 novembre 1991) i la de **M Àurèlia Capmany** (3 d'octubre de 1991), un tercet excepcional de qui no podíem de cap manera passar per alt.

‘Víctor Català’ o Caterina Albert

“Victor Català”... Tot un pseudònim provocador i reivindicatiu, Caterina! Fou la resposta coratjosa a l'escàndol que va generar —a causa de la moral estreta de l'època— el fet que una dona hagués escrit *La Infanticida*, un text d'una violència considerable.

La gran multitud ineducada i grollera, a la dona que escriu, la despulla de seguida de la qualitat de dona de sa casa i la converteix en una mena de gallinarsot, una mena de ser estranya, que tira contra corrent i el sentit comú. És que pot tenir límits l'obra d'un artista?

I va mantenir el pseudònim fins al final, amb la voluntat de separar vida privada i vida pública:

Amb la ploma als dits no sóc ni vull ser altre que V.C. Me conec i sé que sense lo pseudònim no faria ni una ratlla més.

I és que per a Caterina Albert, la separació entre dona i escriptora era la garantia de la seva independència literària.

Escrivia per distreure'm. En la meua vida de monja i de finestrans tancats, en una vila on no hi havia ni professor de piano, les estones que dedicava a la literatura eren el meu únic espai.

Tota una senyoreta de l'Escala, de cara

enfora ingènua, delicada, feble, malaltissa, casolana, educada amb refinament... què li feia escriure sobre realitats tan dures?

Jo era una mula de mal ferrar, ja ho sé, però em vaig carregar de força de voluntat i vaig acceptar el destí. Vaig aconseguir no jutjar-me. M'agradava escriure coses fosques, doncs a escriure coses fosques; és gaire heroic això? No ho sé: jo només vaig fer el que em va dictar el cor. Al cap i a la fi, suposo que només ho feia per conèixer-me millor. I vaig pintar el meu país amb els colors més tendres que vaig poder; i amb la valentia d'afrontar un món que no és perfecte, però que és l'únic que tenim. Per això ens n'hem de fer responsables, estimant-lo i canviant-lo.

La cruesa brutal dels seus *Drames rurals*, històries atapeïdes de personatges hostils i bàrbars, exhibidors d'una violència a desdir, símbols vius de la baixesa i brutalitats humanes, han quedat immortalitzats per sempre. I nogensmenys la grandesa de *Solitud*, la novel·la emblema del modernisme, relat psicològic i simbòlic sobre la recerca vital de la pròpia individualitat. Qui i què s'amaga sota la Mila, la protagonista? Personatge potent i embriagador: una noia jove, tota dolcesa i ingenuïtat, incontaminada, acabada de casar, que només aspira a la realització d'uns objectius de felicitat, s'ha d'enfrontar no tan sols a la realitat hostil del paisatge i la soledat, sinó a una convivència falsa, amb un marit gandul i mesquí, sense el fruit de cap fill, a haver d'acceptar el propi anihilament i veure's vexada per l'agressió extrema de l'Ànima, el furtiu caçador que l'ha comprat al marit i la viola davant l'altar de l'ermita. Una escena colpidora:

Pujà l'escala, més encara a la mei-

tat, el recel l'obligà a girar-se una altra vegada. Oh, Déu! Aleshores ja no fou ai! ni bot, sinó esgarip ofegat i correguda desenfrenada escales amunt.[...] Dret al dintell hi havia un home. Ella, sangglaçada, s'estantolà en la taula.

–No tingueu por... –havia fet un balboteig rogallós. Si haguessin punxat la Mila, no li hauria sortit una gota de sang. Mes com l'home avancés lentament dues passes, a ella se li escapà un gran crit:

–Què voleu? [...] –Aneu... aneu's-en de seguida! (...)

Però ell, en lloc d'anar-se'n, donà un altre pas. Bleixava sorollosament pels narius oberts, i tremolava tot com picat per la taràntula. (...)

Ella no es movia ni deia res; havia perdut paraula i acció, però, de repent, la mateixa força del terror la desencantà, i sentint que li brollaven ales en els peus, d'una gran revolada esfereïda es llençà cap a la sala fosca.[...]

Perseguida per ell i denunciada pel mateix embat de sa fugida, passà com un llamp per la cambra del campanar, s'engolí per l'escaleta de la capella, esbiaixà aquesta i bo i enmig de les tenebres arribà i tot fins a la portella de rere altar; però de cop, al traspasar-la, quelcom s'entravessà a son pas i la dona, llençant un ahuc penetrant, rodolà d'un capgirell sobre les lloses...

Veié una gran lluminària i cregué que la vida li mancava; mes, abans de perdre del tot la coneixença, encara sentí caure-li al damunt i enfonsar-se en ses carns la grapa peluda i alenada roent de la fera.

Després de patir aquest ultratge, a la

Caterina Albert "Víctor Català".

Mila, només li queden dues vies: sotmetre's al paper que la societat li assigna o lluitar per ser ella mateixa, l'única manera de poder viure, amb tot el que aquest acte de rebel·lió li pugui comportar. Ha de mirar de salvar-se, de reconstruir-se. I davant l'agressió més íntima i absoluta, la Mila decideix definitivament afrontar un futur tan incert com amarg, abandonar-ho tot i començar una nova vida ben lluny, "tan lluny d'aquí com puga", malgrat que li suposi la solitud extrema. Abans d'anar-se'n, però, llença al marit una dura invectiva: *No provis pas de seguir-me... Te... mataria!*"

Personatge sòlid i inesborrable, la Mila, i *Solitud*, una obra autèntica que continua sorprenent perquè el temps no li ha tret ni la força, ni la vigència, ni la

capacitat provocativa.

Protestem i exigim perquè és de Justícia! Les dones aspirem a la defensa més elemental de tots els drets: lo dret a la vida, a la vida completa, així física com conscient, així privada com pública, així individual com col·lectiva. És de justícia.

Víctor Català, tot un llegat literari imprescindible d'una dona valenta i avançada a la seva època.

Mª Aurèlia Capmany: *Jo escriuré encara que el món s'enfonsi!*

Novel·lista, assagista, traductora, autora de teatre, actriu-directora i professora de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, Mª Aurèlia Capmany va estar vinculada a la Diputació de Barcelona i a l'Ajuntament de la Ciutat de Barcelona en els darrers anys de la seva vida, i avui dia encara se la recorda sobretot per les seves fermes conviccions en defensa de la condició de la dona, la cultura i la societat catalana.

Les paraules serveixen per comunicar, però també per disfressar-nos. De vegades, per disfressar-nos d'una versió més bonica de nosaltres mateixos. Jo penso que tots els escriptors escrivim perquè la gent ens estimi... perquè pensi: 'Oh, que bonic, això que ha fet!'

La Mª Aurèlia havia decidit de ser escriptora i escriure en català perquè no volia fer-ho en cap altra llengua. Era la seva vocació malgrat la situació adversa en què havia quedat el país en la postguerra i les prohibicions a què estava sotmesa la llengua catalana. Necessitava escriure per explicar-se el món que l'envoltava, per poder entendre aquella realitat hostil que li havia enfonsat el paradís de la infantesa

Mª Aurèlia Capmany.

i de la joventut. Però l'ensorrament de l'Espanya republicana la paralitzà uns quants anys.

M'havia proposat no escriure en aquells temps, perquè estava convençuda que mai més escriuria en català, i no estava pas disposada a fer-ho en cap més llengua.

L'any 1946 escriu la seva primera novel·la *Necessitem morir* i aviat la censura franquista li passa factura i, tal com s'esdevé en d'altres escriptors de la seva generació, la condemna altera la correcta recepció de la seva obra, que es publica anys més tard i, per tant, fora de context. Però el gran mèrit de la Mª Aurèlia fou persistir en un món literari eminentment masculí perquè, en aquells anys de postguerra, la narrativa escrita per dones gairebé era inexistent. Les autores de la República se n'havien anat a l'exili o havien estat oblidades o represaliades.

I ella continua endavant fins a guanyar-se a pols l'autoritat i el respecte dels seus companys literaris i els crítics de l'època.

És altament instructiu pensar que la feble dona no ha trobat mai cap obstacle per llaurar els camps ni per baixar a les mines. La casta dona ha trobat fresat el camí de la prostitució. L'egoista femella ha estat exaltada en els altars com a santa. Però és difícil, enormement difícil, obtenir la direcció d'un banc, un seient a l'Acadèmia, una dignitat a l'Església, una càtedra a la Universitat.

Malgrat que el conjunt de la seva obra literària és extens, ric i divers, la reflexió constant sobre el paper de la dona, la seva identitat i la importància dels referents per a la seva construcció dins d'una societat d'homes és un dels temes recurrents tant en l'assaig com en les novel·les. Ho podem copsar en aquest fragment de *Feliçment, sóc una dona*, on a través del relat escrit en primera persona per la protagonista femenina, l'autora ho aprofita per fer un recorregut per les diverses posicions que la societat catalana benestant de l'època ofería a la dona.

M'acostumo a una nova obediència. El qui vetllen per mi busquen amb delit un lloc on col·locar-me. Troben per fi l'esglaó: no ben bé criada, però de cap manera senyora. [...]

Ara recordo amb claredat aquells dies del convent, llavors els vaig oblidar. I tan de pressa. Al cap de dotze hores escasses havia estat sempre allí, no me n'havia mogut mai i l'horitzó que veia, la gran casa de pedra i al fons els immensos edificis de les naus eren tot l'horitzó de la meva vida. Havia crescut, deien. I amb l'alimentació

que ens servia la Paula: cigrons, mongetes, cansalada i cap i pota, vaig posar pell tibant. I vaig ser altre cop una noia obedient. L'avi estava content de mi.

(L'avi) No em va renyar quan vaig arribar a casa. [...] Va asseure's a l'altre cantó de la taula, va mirar-me amb un posat del qui calibra quina mena d'animal té enfront seu i en mesura l'investida. I després de deixar de mirar i passar una bona estona trinxant tabac que estenia sobre la taula i feia una pudor molt forta, àcida, va alçar de nou els ulls, va fer una ganyota que semblava un somriure i va dir:

-Et buscarem una feina, ara. Som treballadors nosaltres, sents?

La dona de l'avi va riure.

-Ja seria hora –va dir–. La tracteu com si fos una senyora. I em sembla que...

Tanmateix els fets històrics esdevinguts en la transició i la trajectòria pública que va tenir Mª Aurèlia Capmany van fer perdre pes a la seva obra literària en favor de l'activista catalanista, la feminista o la política.

Avui, en el moment en què les dones s'alliberen, encara que molt lentament, de tantes inhibicions i de tantes pressions alienes, es troben que han d'emprendre de nou la lluita contra l'intent de reduir-les a feminitat. Un intent tan ben orquestrat pels dogmes i les lleis, els costums i els mitjans de comunicació de masses. Cada vegada més, la dona haurà d'alliberar-se de la caricatura d'ella mateixa que li ofereixen. El problema de la dona no és un problema femení sinó el problema d'un grup d'individus injustament inscrits en la societat.

I potser avui ja és hora de recuperar l'escriptora, contextualitzar-la, rellegir-la i posar-la a l'abast del públic més jove.

Montserrat Roig: *Les paraules no es poden tancar dins d'una gàbia. Volen soles.*

Aquest 2016 ens fa memòria d'una doble efemèride: els 70 anys del naixement i els 25 anys de la mort prematura i injusta d'aquesta carismàtica escriptora i periodista.

La vida i els llibres m'han acompanyat mentre intentava aprendre l'ofici d'escriure. Si m'obliguessin a posar en unes balances la vida i els llibres, no sé pas què hi pesaria més. Tant la vida, com els llibres, com la ciutat on vaig néixer, s'han anat transformant en les meves pàtries.

La Roig era una dona de personalitat molt marcada que amb tenacitat va aconseguir convertir-se en l'escriptora que desitjava ser i va poder esdevenir una dona autònoma, que es guanyava la vida amb l'escriptura –amb els seus articles, reportatges, entrevistes i novel·les, a més de programes de ràdio i televisió–, perquè només des de la professionalització podia assolir una forma de vida independent.

L'única droga que no et mata –encara que et faci emmalaltir–, l'únic efluvi etílic que no et fa perdre els sentits ni et fa malbé el fetge, l'únic amor que no fa fàstic és la bona literatura.

Escriptora catalana, feminista i d'esquerres, aquests són ben bé els eixos sobre els quals pivota la seva obra literària i assagística.

Pel que fa al compromís social va lluitar contra l'oblit i la desmemòria.

Montserrat Roig.

Només ens cal recordar l'ingent reportatge d'investigació *Els catalans als camps nazis* (1977) perquè, lluny de l'especulació teòrica, hi trobem la implicació personal amb entrevistes directes als deportats per deixar constància d'un dels episodis més tristos i vergonyants de la història de la humanitat.

Defensora tothora de l'alliberament de les dones tant en la seva obra periodística, *El feminisme* (1984), com en la literària, *L'hora violeta* (1980), tot i que ella hi acostuma a afegir una visió crítica amb les contradiccions entre les postures feministes dels vuitanta.

Com a escriptora de creació, des de ben jove apostà decidida per la llengua i la cultura que li eren pròpies: *escric en castellà i en sóc una, escric en català i en sóc una altra*. Això és la tria del català com a vehicle exclusiu de la seva obra literària

i l'ús del castellà com a recer econòmic.

Si em pregunten per què escric en català, se m'acuden tres raons: primer, perquè és la meua llengua; segon, perquè és una llengua literària; i, tercer, escric en català perquè em dóna la gana.

En motiu de la mort de Montserrat Roig, Isidor Cònsul va fer-ne una semblança d'on en permeto manllevar un fragment per cloure aquest mínim però entranyable record:

L'autenticitat. Aquest em penso que és un dels trets fonamentals de la seva trajectòria. L'autenticitat dels qui varen creure que la utopia era possible i que el Maig del 68 fou una aventura immensa en el sentit més ampli de la paraula.

Esriptora fonamental, narradora més que notable, assagista lúcida i articulista de sensibilitat esmolada, a qui devem alguns llibres inoblidables. Avui m'abelleix de recordar-la per aquest tarannà d'autenticitat que tant convé a una literatura com la nostra i de lamentar profundament que la mort enamorada, com en el poema de Miguel Hernández, se l'hagi enduta tan aviat.

Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig varen morir com qui diu plegades, just amb cinc setmanes i uns dies només de diferència. Aquest fet conjuntural en el temps va fer que es comparessin les dues trajectòries perquè, ben mirat, compartien un munt d'aspectes. Totes dues, a més, concebien Víctor Català com un dels models més vàlids de la narrativa escrita per dones.

I vet aquí les tres senyores, catalanes, feministes i compromeses. Tanmateix, què en dirien del moment que està vivint avui el nostre país? Quina fóra la seva posició enfront del procés que fa via cap a la independència? I no deixant encara la cabriola i tot situant-nos en una impossible entrevista, quin perfil humà ensenyarien del senyor Ramon Llull? Com se les empescarien les tres sàvies per fer aflorar el geni i les habilitats de tan venerable senyor?

Sigui com sigui, ben segur que en Llull trobarien –malgrat la distància secular– un interlocutor culte, avançat i clarividenc que comprendria del tot les lluites per què havien apostat totes tres.